

Een Monument van een Vogel: de Ooievaar

Door Thijs Caspers

Brabants Landschap bestaat dit jaar 75 jaar, wat door verschillende festiviteiten luister wordt bijgezet. Het mooiste cadeau dat wij van Moeder Natuur mochten ontvangen, was een paartje ooievaars. Deze vogel had gedurende ons hele bestaan nog nooit op een van onze terreinen gebroed! De gelukkige locatie is De Vilt, een fossiele Maasarm bij Oeffelt en Beugen (gemeente Boxmeer), in het noordoosten van de provincie. De vestiging van de deftige langbeen mag beschouwd worden als een beloning voor en een logisch uitvloeisel van ons langjarige beheer van vernatting en poelenaanleg. Maar zeker zo belangrijk was de inzet en creativiteit van 'Vereniging Vogelwacht De Maasheggen'.

Onschatbare vrijwilligers

De voornaamste bezigheid van de leden van 'De Maasheggen' is het uitzetten en controleren van nestkasten voor kerk-, steen- en bosuil en torenvalk. De jonge roofvogels worden geringd door een erkend ringer van het vogeltrekstation in Arnhem. De vrije nesten van soorten als

Het plaatsen van de nestpaal. ▲

boomvalk, buizerd, havik en ijsvogel worden doorgegeven aan Sovon Nederland. Vorig jaar wilden ze iets nieuws, en werd bij Vogelbescherming Nederland een voorstel ingediend voor het plaatsen van twee ooievaarsnesten. De leden waren blij verast met een positief antwoord over de post. Via internet - www.ooievaarsnesten.nl - kwamen ze uit bij Henk van Zetten in Wageningen. (Na het succesvol maken en plaatsen van een nest bij zijn eigen boerderij, ontpopte deze zich in de loop der jaren tot een vaardig en veel gevraagd nestbouwer.) Na het versturen van Henks offerte kregen ze het bedrag door

Vogelbescherming op hun rekening overgemaakt. (Dit kan Vogelbescherming doen dankzij sponsoring door de Nationale Postcodeloterij.) Omdat particulieren grilliger zijn in hun wensen én bezwaren, werd gekozen voor grond van Brabants Landschap: zo'n paal plaats je het liefst ergens waar hij een tijd kan blijven staan. Na overleg met beheerder Theo de Mol was men er al snel uit. Op zowel de Kleine als de Grote Vilt werd een paal geplaatst. Gezien de drasse terreinomstandigheden konden de nesten het best in of kort na een vorstperiode worden geplaatst. Die bleef uit. Uiteindelijk is het gelukt op 7 april,

▲ Het paartje dat zich voorjaar 2007 bij Oeffelt vestigde.

10

mede dankzij de inzet van Loonbedrijf Gebroeders Van Gelder B.V. uit Oeffelt. In een paar uur was de klus geklaard. Aangezien de ooievaars elders in den lande al lang op eieren zaten, zouden al deze inspanningen voor het lopende jaar wel te laat komen, maar tot hun stomme verbazing stond er in de Kleine Vilt op 16 april een ooievaar op het nest. Het was een mannetje, voorzien van een grote witte ring met de zwarte letters AHHN, wat duidt op een Franse herkomst. Op 18 april voegde een vrouwtje zich bij het mannetje, waarna er druk met takken werd geslept. Op 25 april werden de eerste paringen waargenomen.

Vanaf 1 mei bleef er steeds een ooievaar op het nest terwijl de ander uit foerageren ging, wat duidt op broeden. Op 31 mei werd het eerste jong geboren. De mensen uit de buurt stroomden massaal toe. Er werd beschuit met muisjes uitgedeeld. Met de dag werd het bezoek drukker, de mensen vertelden het merkbaar aan elkaar door. Gelukkig verliep alles heel leuk en spontaan. Naast het bestaande bankje werd al snel een picknicktafel gezet. Mensen deelden appelflappen en kersen uit. Het werd een soort hangplek voor ouderen. Dat slechts één jong uitkwam, kon de pret niet drukken. Schitterend om te zien door

▲ Afgegraven weilanden bij de Kleine Vilt, een ideale biotoop voor de ooievaar.

11

de telescoop was het uitbraken van voedsel door de ouders voor het jong. De ooievaars op De Vilt worden niet bijgevoerd. Ze foerageren in de weilanden in de onmiddellijke omgeving maar bijvoorbeeld ook in het Maasheggengebied. Als een boer met zijn tractor zijn weiland begint te maaien, lopen de ooievaars er binnen een half uur achteraan: ze weten direct dat er wat te bikken valt. Ze ontwijken een aankomende tractor door even een paar passen opzij te doen en na het passeren van de machine snel naar de gemaaide plek terug te keren, waar ze heel wat uit oppikken. (Een belangrijke biotoopmaatregel is het spreiden in ruimte en tijd van het maaien van graslandpercelen, waardoor langere tijd achtereen voedsel beschikbaar blijft.) Vergelijk het met de troepen meeuwen die ploegende tractors volgen om de wormen uit de bouwvoren te peuteren.

De weilanden rondom de nestpaal hebben hun natte karakter te danken aan natuurontwikkeling, uitgevoerd door de vogelwerkgroep samen met Brabants Landschap. Hiervoor werd destijds f 10.000 ontvangen. Eind 2002 werden de weilanden glooiend afgegraven. Gelijk al vanaf de voorjaarstrek in 2003 foerageerden er steltlopers die zich nooit eerder vertoond hadden. Het aantal (soorten) neemt jaarlijks toe. Aansprekende soorten in het vroege voorjaar zijn krak-, slob- en pijlstaartend, en later in het voorjaar zomertaling, kempiaan, tureluur, overloper en witgatje.

Ooievaars zijn groot, opvallend getekend, tot de verbeelding sprekend, weinig schuw en hun leefomgeving is het open veld: is er een makkelijker te bestuderen vogel? En toch was van zijn gedrag, trek, biotoop- en prooikeuze lange tijd veel onduidelijk. Omdat hij eind twintigste eeuw zo griezelig snel achteruitging, begon men toen pas goed studie van deze vogel te maken. Met de nodige kennis in huis kunnen we het tij nu hopelijk keren.

Vanouds een lieveling der mensen

De ooievaar heeft altijd tot de verbeelding van de mens gesproken. Er zijn weinig vogels met zoveel volksnamen. Ik noem slechts eiber, uiver en adebar, welke laatste naam geluksbrenger en in verlengde zin schatjesbrenger betekent (schatjes = baby's). (Heel) vroeger nam hij een gevestigde en gewaardeerde plaats in. Men was er steeds op uit de ooievaar dicht bij huis tot nestelen te brengen, want een dak met een ooievaarsnest gaf beschutting aan een gezegend huis. Men geloofde echt dat een ooievaar voorspoed bracht, dat hij het huis beveiligde tegen blikseminslag, dat hij waarschuwde tegen dreigend brandgevaar en zelfs meehielp met blussen. Bij de oude Egyptenaren, Grieken en Romeinen werd de ooievaar beschreven en (in de kunst) uitgebeeld als een toonbeeld van ouderliefde. Als verdelger van 'ongedierte' hield men

hem nog meer in ere. In Thessalië stond zelfs de doodstraf op het doden van de vogel. En ook bij onze eigen voorouders, de Germanen, stonden strenge straffen op het doden van een ooievaar of het verstoren van zijn nest. Dit waren ernstige misdrijven waar niet mee te spotten viel. De terugkeer der ooievaars werd gevierd met klokgeluid en overig vreugdebetoon. Bleven de trouwe bezoekers weg dan was er treurnis in huis.

Niet kieskeurig in zijn biotoop

Het broedareaal strekt zich uit over heel Europa (met daarbinnen de nodige gaten, zoals de Britse Eilanden, Scandinavië en Italië), Noordwest Afrika, het Midden-Oosten en West en Centraal Azië. Binnen dit ontzagwekkende areaal bestaat de 'biotoop', letterlijk de 'leef-plaats', van de ooievaar kernachtig gezegd uit open gebied. Enerzijds zijn dat droge steppen met daarin steppemeren, anderzijds zijn het grazige, doch natte rivier- en beekdalen. In het laatste geval verhogen overgangen naar hogere, drogere gronden de leefkwaliteit: ruige, bultige graslanden, doorgaans rijk aan insecten, afgewisseld door vochtige laagtes. Zonder daar ver voor te hoeven vliegen, kan de ooievaar in zulke overgangsgebieden uiteenlopende typen van prooien pakken. Het mag duidelijk zijn dat de ooievaar in het zwaar beboste Europa van de Middeleeuwen niet algemeen voorkwam. (De zwarte ooievaar moet er zich beter hebben gevoeld.) Na de ontbossingsrevolutie van 1250-1450, die meer cultuurgrond opleverde, werd hij als cultuurvolger een

gewone vogel. 'Vroeger', en die periode liep tot begin twintigste eeuw, was ook Nederland een ideaal leefgebied door de combinatie van hogere en lagere delen langs rivieren en beken. Dan was er in zowel droge als natte periodes een overvloedig en gevarieerd voedselaanbod.

De prooikeuze: een opportunist en toch kwetsbaar

Net als in zijn biotoopkeuze, is de ooievaar in zijn voedselkeuze in het geheel niet kieskeurig. Hij is een opportunist pur sang. Het palet aan prooidieren is rijk en welk(e) dier(en) de voorkeur geniet(en), hangt sterk af van het aanbod ter plaatse. Gewervelde dieren - dat zijn zoogdieren, vogels, reptielen, amfibieën en vissen - spelen binnen het voedselpakket een minder belangrijke rol dan men lange tijd aannam. Insecten en overige ongewervelden schijnen - meer gewicht in de schaal te leggen. Maar zoals gezegd is de ooievaar een opportunist, die reageert op het 'hic et nunc': hier en nu. Er zullen dus best omstandigheden zijn waarin gewervelden de boventoon voeren. Bij aankomst in het vroege voorjaar en als 'babyvoeding' zijn de zeer licht verteerbare regenwormen van cruciaal belang. Omdat ze in zulke grote aantallen kunnen voorkomen, zeker bij plagen, staan ook kevers en hun larven (meikevers / engerlingen), sprinkhanen (vooral vanaf juli) en rupsen van allerlei soorten nachtvlinders hoog genoteerd. Imkers zien ooievaars niet graag verschijnen in het vlieggebied van hun nijvere bijtjes. Deze en andere vliegende